

mindig csak a készülődésekről s nem a reform bekövetkezéséről. Az államhatalom gazdasági és társadalmi politikája is elképzelhető másképpen, Bethlen rendszerétől eltérően.

Könnyen végzetes veszedelmet reánk zúdító problémák ezek s csak sajnálhatjuk, hogy Bethlen — noha megfontolt higgadsága valósággal pre-desztinálta őt erre — nem tett kísérletet megoldásukra. Ismételjük, a beszédek azt mutatják, hogy megvan a lehetősége egy népiesebb jellegű politikának, amely kifelé az elszakított magyarság kulturális öntudatának a megerősítésére fokozatosabban törekednék, itthon pedig azon, még el nem használt nemzeti erőkre építene, amelyek a lemondástól, nagy célok érdekében, nem idegenkednek. Kétségtelen azonban, hogy ez a politika csak addig lehet államférfiúi remekmű s maradhat a józan kivihetőség határai között, ameddig — ha más eszközökkel is — Bethlen higgadságához és lelkiismeretességéhez hasonló erények vezetik.

A gondos gyűjteményből egyetlen beszéd elmaradását fájlaljuk. Azét, amelyet Klebelsberg Kunó ravatalánál mondott Bethlen. Ez a megrázó beszéd, amely szép szintézisbe foglalta az Alföld érdekében végzett kultúrmunkát és a jövő nemzedékre a kisebbségi magyarság érdekében háruló feladatokat, nemcsak méltó befejezése lett volna a kiadványnak, hanem egyszersmind nyitány is egy újabb küzdelmes évtized emlékeihez.

Mályusz Elemér.

REJTETT ZUG.

(Regény.)

AUGUSZTUS elejébe fordult az esztendő s telehold sétált az égen. Kisérteti fényben lengett minden odakint s éles árnyékok lapultak meg az egyes tárgyak megett. Ijesztő hallgatásba sülyedt a Hallgató-molyva, még csak egy kutya sem ugatott a világban, mindössze a tarlok felől meg az Ondava gátja felől szállt-szállt a tücskök andalító kardala. És hosszú-hosszú időközben felsóhajtott a tölgyes, melynek koronás fái ott álltak őrt a tisztartói-lak hátában.

És Turgonyi András, noha nem volt szokása az elérzékenykedés, ezen az éjszakán mégis mély megilletődést érzett. Most először gondolt reá komolyan, hogy két esztendő óta hányan, de hányan néztek ki az ablakon utoljára éppen így, mikor elnehezült szívvel búcsúzkodtak a háztól, melynek falai között élték le kora ifjúságuk napjait s most idegen országok földje borítja harcisírjaikat . . . Eszébejutott, hogy nemzetségének ő az egyetlen és utolsó tagja és ha nem találna visszajönni többé, ezen az ágon nem lesznek Turgonyiak soha ezután. Bálint bácsi és Erzsi néni meghalnak idővel, Imre bácsi talán még előbb kiindul ebből az árnyékvilágból s szegény Zsuzska irtózatossá egyedülvalóságban fog ittmaradni. És mert hiába fog várni reá, egyszer másnak nyújtja a kezét s azontúl csak elvéve fog emlékezni reá, hogy ő is élt valamikor s dalosan és elszántan indult meg régen a halál elé . . .

De abbahagyta a kilátástalan gyötrődést, mert érezte, hogy a feje

fog széthasadni. Elkéseredve vetette rá magát az ágyra, de nem lehetett már messze a pirkadat, amikor elszenderült keveset. Neki úgy tetszett legalább, hogy alig szunyokált félórásckát, amikor egy kéz érintette meg szelíden a vállát :

— Készülődj, fiam! . . .

Föltekintett : a nevelőapja állt előtte, félig öltözetlenül még. A tisztartó úr ugyanazzal a szelídséggel tette hozzá :

— Háromnegyedóra mulva indulnunk kell.

Turgonyi András talpraszökött s negyedóra mulva útrakészen állt önkéntesi egyenruhájában. Olyan daliás volt így, hogy bizonyosra lehetett venni : mihelyt feltűnik a miskolci korzón, sok-sok kislány édes gondolatok közt fog megfordulni utána titokban . . . Még egy utolsó kurta reggeli következett, még emlékezett reá, hogy nevelőanyja könynyes arccal ölelte át és hogy Zsuzska könyörögni kezdett az apjának :

— Édesapám, én is kimegyek az állomásra !

A tekintetes úr azonban kedvetlenül morgott magában :

— Ne nehezsítsük meg számára a búcsúzást ! . . .

Ekkor a menyasszonya elé lépett Turgonyi András :

— Elvárom tőled, Zsuzska, hogy hűséggel fogsz visszavárni mindig !

— Mindig ! — suttogta vissza meg-megrázkodva a leány. Akkor már úgy omlottak könnyei, mint a zápor.

A fiatalember a bricskába pattant föl s ekkor a tisztartó úr is beleszuszogott a hátsóülésbe. Mert úgy volt, hogy elkíséri nevelt fiát a tóketerebesi állomásig. Túljártak már a Kopani-árkon, amikor megfordult Turgonyi András s úgy tetszett neki akkor, hogy a Hallgatómolyváról, a tisztartói-lak kerítése mellől fehér kendő integet utána. Visszalóbált a kalapjával. A Kopani-árkon túl azonban faszor következett éles fordulóval s ők hirtelen belekerültek a fordulóba . . .

Semmit nem látott azontúl.

Húvöskés korareggel volt s a tekintetes úr — hűséges barna szemével s kurta sörteszakállával — hallgatagon ült mellette. Mintha gondolataival tülekedett volna.

Újabb félóra mulva kint voltak az állomás perronján. Itt tárcája után nyúlt a tisztartó úr s nagyobb pénzösszeget vett elő :

— Ezt külön adom neked, hogy ne legyen szükséged semmiben. Kérlek, fiam, becsüld meg, mert tudod, hogy sokat kuporogtunk eddigi életünkben.

— Tudom, Bálint bátyám — mondta ellágyultan a fiatalember.

Aztán csak feltűnt a személyvonat füstje az Ondava vashídja felől. A tekintetes úr megölelte nagy bizonytalanságok elé készülő nevelt fiát s így intézte hozzá kevés mondanivalóját :

— Egyre ismételten megkérlek, kedves fiam . . . Ha visszahoz egyszer az Isten és mi nem leszünk már akkor, legyen gondod Zsuzskára !

— Istenem, hát hogyan gondolnék rá !

S megcsókolta Béry Bálint tisztartó urat. Aztán vonatba szállt, miközben súlyos poggyászát egy vasutas vitte be utána. Ment-ment vele a vonat, ő kihajolt az ablakból s látta a nevelőapját, amint búbaroskadva nézett utána . . .

Elment Turgonyi András s csak a siketítő csönd maradt vissza a Hallgató-molyván.

S a Hallgató-molyván, a tisztartói-lak körül lábujjhegyen járt mindenki ezekben a napokban. És a moldvai küldöncnek ettől az időtől kezdve minden délután el kellett baktatnia Hardicsára, a postáig s onnét vissza, a molyvára. Azelőtt a küldönc hetenkint kétszer nézett csak el a faluba, Zsuzska azonban mindjárt a harmadik napon megkérte édesapját a sürgős intézkedésre. Mert csaknem minden estén lapot vagy levelet írt Turgonyi András a legszebb zempléni leánynak s ez a legszebb leány oly nehéz szívvel várta a szerelmes lapokat és leveleket, hogy majdnem a szíve szakadt meg. És válaszolt is nyomban, megható hűséggel.

A nyalka önkéntes úr mindenről beszámolt ezekben a levelekben : a kemény életről, a nehéz kivonulásokról, amelyeket azonban föl sem vett s pajtásai könnyed életéről. Itt-ott szót ejtett a miskolci leányokról is, akiket azonban tisztos távolból szokott szemügyre venni legfeljebb s egyizben elejtette azt is, hogy az önkéntes iskolában alighanem ő lesz a rangelső.

A tisztartó úr, amikor Zsuzska beszámolt volna neki vőlegénye példás előmeneteléről, komolykodva bólogatott :

— Úgy kezdem tapasztalni, egészen megjuhászodott ez a gyerek . .

Hát soha Béry Bálint tisztartó úr nem tévedett akkorát, mint amikor erre az elsietett kijelentésre ragadtatta magát.

Lett volna eszerint, hogy Háda János hardicsai tiszteletes úr, aki — mint tudjuk — állandóan magyar ruházatban járt, valami egyházi gyűlés dolgában Miskolcra talált bemenni s innét nagy lelkifelgerjedésben érkezett vissza Hardicsára. Hardicsáról aztán még másnap délután kísétált a Hallgató-molyvára. Híradással kívánt lenni az András-gyerek legújabb sajnálatraméltó elbotlásáról, mely (ha ismétlődni talál) könnyen derékban törheti vala ketté a neveltfiú katonai pályáját.

Háda János református lelkész úr sűrűn megfordult a molyván, különösen olyankor, ha hazafiúi aggodalmak támadtak bensejében s ez aggodalmakat eloszlatandó, ki akarta magát beszélgetni keveset a tisztartó úrral. Ezúttal, hogy nagy felindulásban közeledett a molyva felé, már messzebről megpillantotta Zsuzskát, amint gazdasszonyosan megkötött fejkendőcskében, komolykás arccal haladt el a kert felől a ház felé. Már kétszáz lépésről kiáltott neki :

— Várják csak, kishugom !

Zsuzska eléje ment darabkát :

— Valami jó ujságot hoz, János bácsi?

— Hajaj, de milyen ujságot ! — legyintett súlyos tépelődések

közt a tiszteletes úr. — Egyes-zárkába tették András öcsémet, mármint a vőlegényét, hugom!

Zsuzska elsápadt s alig tudta kimondani:

— Az Istenért, mi történt?

— Mindjárt, mindjárt hugom, csak kifujom magam keveset — lihegett Háda János úr, a hardicsai református lelkipásztor. — Előbb azonban terelje össze a háznépet, mivelhogy nincs kedvem külön-külön előadni e botrányepizód hajmeresztő részleteit!

Négy-öt percen belül mind együtt ültek már az ebédlőben: Imre bácsi, a tisztartó úr, a mama és Zsuzska, aki az asztalra borult s tehetetlenül kulcsolta össze az ujjait . . . Háda János tiszteletes úr az asztalfőn foglalt helyet s arcán és szemében mély ború kifejezésével fogott bele:

— Arról van szó lapidárisan, hogy az én Turgonyi András öcsémet egyesbe dugta fölöttes parancsnoka, mely fogsága alkalmából cigányokkal húzatta magának, a legnagyobb prepotenciával. E súlyos excessus következménye gyanánt újabb öt-napi zárkát akasztott a nyakába ama százados, aki az önkéntesiskolának is vezetője egyben . . .

És míg Zsuzska meg-megremegett szorongásában, a tisztartó úr némi flegmával szippantott egyet a pipaszáron:

— Aztán mért került kóterbe, kedves barátom, János?

A hardicsai pap uralkodni igyekezett magán, ami nem kis erőfeszítésbe került s így szólt másodszor is:

— Hiszen ép ezt szeretném elmondani. Ezen oknál fogva megfogod engedni talán, ha gondolataimat elrendezvén, a lelegején fogom kezdeni . . .

A tekintetes úr szótlantul biccentett, a többiek kíváncsian figyeltek föl a tiszteletes urra, aki — maga is pipára gyujtván — így fogott bele, némileg csillapultabb lélekkel:

— Négy nappal ezelőtt egyházi gyűlésbe indultam el Miskolcra, mely gyűlés konferencia-jellegűnek lett volna mondható inkább. E konferencia döntő állást lett volna hivatva elfoglalni a tekintetben, minő módon lehetne rendezendő végül a kongrua kérdése a lelkek békéjére s bölcs kormányunkkal való legtökéletesebb összhangban természet-szerűen . . . A kérdések eme része azonban nem tartozik össze jelenlegi mondanivalóimmal. Belevágok tehát in medias res . . .

— Istenem! — sóhajtott fel meggyötörten Zsuzska.

Háda János kálvinista lelkipásztor intő szóval figyelmeztette a leányt:

— Sopánkodhatik is, hugom, mert amit a maga jövődöbelije visz végbe, ahhoz hasonlítható epizód nem fordult még elő a miskolci dandár történetében . . .

Szippantott néhányat, ezuttal szemlátomást enyhültebb lelki-állapotban már s akkor tovább beszélt:

— Arról van szó dióhéjban, hogy bizonyos fegyelemsértés következménye gyanánt, mely fegyelemsértést egy kirukkolás alkalmával

vitte végbe András öcsénk, háromnapig egyes-zárkára ítélte el iskolaparancsnoka, bizonyos Czanik százados. A megbüntetett ifjú csak bírta két napig, a harmadik nap hajnalán azonban ép a zárka rácszott ablaka alatt talált elvonulni az egyik helybeli cigányzenekar, melynek tagjai nyomban fölismerték a nyalka önkéntes urat s felkiabáltak neki a. ablakba, melyik a nótája, hadd húzzák el mély vonzalmuk jele gyanánt! András öcsénk erre elég meggondolatlanul visszakialtott nekik egy dal kezdősorát, mire e mihaszna fickók tüstént vonni kezdték a zárka ablaka alatt. András öcsénk maga az ablakrács mögül dirigált, sőt csinos hangján maga is belevágott. Mint Miskolcon mondták nekem, valami virágénekről volt szó, melyben említés tételik a többi között bizonyos selyemkendőről is . . .

Itt kigyult szemmel kiáltott föl Zsuzska :

— Tudom már! Így kezdődik: «Mit integetsz a kendőddel? — Tán beszélsz a szeretőddele?» — Istenem, az én nótám!

Ámde a tiszteletes annál szemrehányóbban pillantott Béry Zsuzskára :

— Sajnos, hugom, az esetnek zord következményei támadtak, elsősorban András öcsénkre nézve. A példa nélkül való hajnali zenére ugyanis mindenki összefutott a kaszárnyában, néhány perccel később futólépésben közeledett Czanik százados úr s kihúzván szablyáját, kardlappal verte szét a cigányokat, népzenénk eme művelőit. András öcsénkre viszont újabb ötnapi egyest sózott reá. Tartani lehet tőle ennél fogva, hogy András öcsénknek eme minősített megfeledezése lényeges mértékben fogja hátráltatni előmenetelét a katonai pályán . . .

Itt megmozdult Béry Bálint tisztartó úr, hogy éleset reccsent alatta a karosszék s így intézte a szót Háda János kedves barátjához :

— Ezt értem nagyjából, édes Jánosom. Egyet azonban elfelejtettél előadni: mik voltak előzményei az András öcsém első ízben történt elzáratásának?

A tiszteletes úr homloka közepére helyezte a mutatóujját :

— Hopp, ebben igazad van, édes barátom, Bálint! Elmondom hát nektek, mert mindennek utánajártam Miskolcon, hogy idehaza tüzetes híradással lehessek majd a család valamennyi tagjának. Figyeljétek hát reám, mert olyan történet következik, amelynek egyes részleteivel szemben tökéletes tájékozatlanságban vagyok . . .

S belekezdett Háda tiszteletes úr.

Eszerint valami tíz nappal előbb, vasárnapi napon, éjféle tizenkét óráig kért szabályszerű kimenőt Turgonyi András. Kérte pedig a kimenőt iskolaparancsnokától, Czanik százados úrtól. Esti tíz óra körül a Koronához címzett szálló éttermében vacsorázott Turgonyi András, a cs. és kir. 65-ik gyalogezred kötelékéhez tartozó egyévi önkéntes. Ezuttal, véletlenségből, egymagában ült az asztalnál. Vacsora után, ahogy körülnézett volna a teremben, a negyedik asztalnál éppen a századparancsnokát vette észre s előírászerűen üdvözölte. Czanik

százados visszabólintott diszkréten s ugyanakkor magához intette. Turgonyi András (ha hinni lehetett az értesüléseknek!) felállt, odament a parancsnoka asztalához s kemény tisztelgéssel jelentkezett. A százados fidelesen nyújtott neki kezét:

— Szervusz, pajtás! Legyen szerencsém!

Turgonyi András helyet foglalt Czanik százados asztalánál s inni kezdtek. Feszt! Aközben háromnegyedtizenkettő felé közeledett az óra nagymutatója, mire nyugtalankodni kezdett Turgonyi önkéntes. A századosnak feltűnt az izgés-mozgás s rászólt:

— Mi lelt?

— Százados úr, alázatosan jelentem — kezdte a nyalka önkéntes — tizenkettőkor lejár a kimaradási engedélyem . . .

— Add csak ide!

Turgonyi András elővette a papírlapot, amire Czanik százados három óráig hosszabbította meg az engedélyt. Ittak tovább . . . Három óraker viszont háromnegyedötig adott neki további engedélyt. Hanem akkor futva kellett vágatnia Turgonyi önkéntes úrnak, mert öt óraker cakumpakk kellett állni a laktanya-udvaron, a kirukkoláshoz. Hát ott állt az önkéntesi-század első sorának legszélén, mint rangelső önkéntes. Czanik százados személyesen vezette a fiukat s akkor kemény gyakorlatozás következett Diósgyőrön túl, déli tizenkettőig. Tizenkettő után az önkéntesek füligporosan vonultak be a kaszárnya udvarába. Czanik százados, miután — megszokásból — az agyagos földig szidta le az egész vircsaftot, odaszólt Turgonyinak:

— Einjähriq Freiwilliger Andreas Turgonyi zu mir! A többiek — abtreten!

Turgonyi András szigorúan tisztelgő-állásban jelentkezett, amire kedélyeskedve mondta neki Czanik százados:

— Pajtás, nézzünk be egy pohár sörre a Koronába!

Fáradt volt Turgonyi András, ám a szerény meghívás parancs volt. Az egy pohár sör következménye gyanánt csak kedden reggel öt óraker kerültek vissza a kaszárnya udvarára, pontosan a kirukkoláshoz. Turgonyi András e keddi napon fáradtan mozgott már s kissé kelletlenül is. Déli tizenkettő után újból a kaszárnya udvarán álltak feszes sorokban, a százados először lefordta az egész önkéntesisiskolát, mint bagázs-alakulatot, majd hivatalos hangon szólt oda Turgonyinak:

— Einjähriq Freiwilliger Andreas Turgonyi zu mir! A többiek — abtreten!

Czanik százados ezuttal is egy pohár sörre invitálta meg a rangelső önkéntest. Eredmény: szerdán reggel újból öt óraker vetődtek vissza a kaszárnya udvarára. Ezen a délelőttön azonban olyan volt már Turgonyi András, mint a beteg légy s miután járőrbe küldte ki a vitéz százados úr, Turgonyi András úgy elaludt egy bokor tövében, hogy délelőtti tíz óra helyett csak délutáni ötkor került Czanik százados úr elé. Ezért

kapta a háromnapig egyest, melyre még újabb öt nappal duplázott rá a százados úr. A hajnali zene miatt.

Ahogy előadásában ideáig ért volna Háda tiszteletes úr, mély búval sóhajtott :

— Félő, hogy ez az excesszus derékban roppantja ketté András öcsénk katonai karrierjét . . .

— De mikor a kapitány a hibás ! — csattant fel Zsuzska.

A tiszttartó úr csendet intett :

— Én azt hiszem, hogy csak kötekszik vele a parancsnoka . . .

S a tiszttartó úrnak lett igaza. Mert valami három nappal ezután a Szalkay-fiúval találkozott a bánóci állomáson, aki önkéntestársra volt Turgonyi Andrásnak és aki fontos családi ügyben kétnapi rendkívüli szabadságot kapott erre az alkalomra. Béry Bálint tiszttartó úr érdeklődni próbált óvatosan, mit csinál Miskolcon az András-gyerek?

— Mulat, Bálint bácsi — mosolygott a Szalkay fiú.

— Aztán kivel?

— Hát Czanik százados úrral !

IV.

A Tót Lapály közepe táján feküdt a Hallgató-molyva. Nagy-nagy magányosságban.

Nem messze tőle, keleti irányban, az Ondava vize mendegélt északról-délnek. Széles és sekély az Ondava vize s ballagásának hangulata bús, akár a tót nép dalainak. Legalább félnapi járóföldre nyilegyenes a folyó iránya errefelé s a tiszttartó úr mesélte egy estén Turgonyi Andrásnak és Zsuzskának, hogy amikor — egyik nemrég mult nyáron — a nagyerdei hidon haladt át, hirtelen megállította a kocsiját, mert hirtelen mintha a szíve is elállt volna . . .

Soha olyan döbbenetes képet nem látott addig !

Valahol északon, a nagy hegyek között (talán a jeszenői vár tájékán !) orkán zúgathatott el, mert az alig méter-alacsony Ondaván, magasra ágaskodva, szörnyű árvíz zúgott lefelé. Tíz kilométerre lehetett még az áradás, de a nagyerdei hidról is látni lehetett azért, amint föltúrt sörénnyel zuhogott lefelé az ijesztő víz s fel-felcsillámló tarajai táncoltak a napfényben. A tiszttartó úr nem is maradt sokáig a hidon . . . Amint ugyanis magához tért volna első döbbenetéből s vérkeringése is megindult volna újra, kapkodva kiáltott oda a kocsisnak :

— Hajts !

(Folytatása következik.)

Komáromi János.